

Професійний бейсбол, сумо та Джей-ліга: минуле і сучасність

Сано Масафумі

Sano Masafumi. Professional Base all, Sumo and J-League: the Past and Contemporaneous

The article is about the history of development of the professional kinds of sport in Japan. The most wide-spread are examined: Sumo history of more than 13 Centuries history, baseball, and football and influence of the social-economic factors on them.

佐野方郁 プロ野球・大相撲・Jリーグの過去と現在 —日本における野球・相撲・サッカーの近代史—

日本のプロスポーツの発展史を追いながら、近代、現代日本の社会経済への影響を考察する。

В Японії існує велика кількість професійних видів спорту, проте найбільшого поширення набули бейсбол, одзумо (велике сумо) та футбол. Серед цих видів спорту найдовшу історію, що нараховує майже 1300 років, має сумо, тоді як бейсбол та футбол потрапили до Японії після революції Мейдзі не більше ніж 130 років тому. У цій роботі йтиметься про історію професійного спорту після появи футболу та бейсболу в Японії. Звісно, ми розглянемо не тільки історію сумо після революції Мейдзі, а й простежимо історію розвитку бейсболу від часів появи в 1934 році Токійського бейсбольного клубу Великої Японії до появи професійного бейсболу, а також ознайомимося з розвитком професійного футболу до утворення Японської професійної футбольної ліги – Джей-ліги – в 1993 році.

Вивчаючи історію цих видів спорту, важливо пам'ятати про ситуацію, що склалася тут на сьогоднішній день. У часи, коли Японська ліга тільки починала активно розвиватися, бейсбол та сумо були найпопулярнішими видами спорту. Проте сумо з другої половини 1990-х років, а бейсбол – на початку ХХІ ст. – почали втрачати свої лідерські позиції. Особливо помітним стало зниження популярності сумо в 2003 році, коли цей вид спорту поступився футболу (табл. 1). І хоча головна мета цього дослідження – аналіз історії спорту в Японії, висвітлимо також ситуацію, що склалася на сьогодні.

Бейсбол, сумо та футбол із 1868 до 1945 року

Після революції Мейдзі в Японії почали активно вводити західноєвропейську систему. Як її складова, в 1872 році завдяки американцям у країну потрапив бейсбол, а в 1873 році завдяки англійцям – футбол. За доби Мейдзі в бейсболі центральне місце посідали бейсбольні клуби найпрестижніших вищих шкіл, університетів Кейо та Васеда; у футболі – футбольний клуб Токійської вищої школи Сіхан.

З другого боку, за доби Мейдзі скрутні часи настали для сумо. Про цей вид спорту згадується ще в історич-

них хроніках «Ніхон сьокі» та «Кодзікі». У давньому японському суспільстві сумо було поширеним ритуалом у сільському господарстві; сумо також влаштовували під час проведення святкувань при імператорському дворі. Воно мало обрядове значення і під час церемоній у буддистських та синтоїстських храмах. В епоху Едо навіть з'явилися феодалі *даймьо*, що володіли власними *рікісі* – борцями сумо. Періодично турніри з сумо влаштовували з метою демонстрації міської культури, частиною якої було сумо¹, а борці *рікісі*, присвятивши себе цьому виду спорту, могли забезпечити своє існування. Причина, з якої сумо, незважаючи на таку довгу історію, зазнало кризи після революції Мейдзі, полягала в тому, що звичай зав'язувати волосся в пучок став старомодним та неактуальним. Проте поява в 1884 році *тенран-дзумо*, а також поширення націоналізму після Японсько-Китайської та Російсько-Японської війни дали сумо нове життя. 1909 року в районі Токіо Рьогоку було зведено палац сумо Кокугікан, що відродило сумо в рамках національної ідеї. Тоді ж сформувалася й система колективної перемоги, коли переможців *рікісі*, поділених на східний та західний табори, визначали загальною кількістю перемог та поразок. Ця реформа привнесла в сумо, що до того було видом спорту, в якому перемога не мала великого значення, елемент справжнього спорту².

У 1912 році розпочалася епоха Тайсьо. Проте не тільки за цієї доби, а й після приходу наступної – Сьова, – бейсбол продовжував завойовувати популярність у суспільстві і врешті-решт став професійним видом спорту. Перша професійна команда гравців, сформована в 1921 році, мала назву Японська спортивна асоціація, але через Великий землетрус 1923 року вона довго не проіснувала. У 1925 році розпочалися змагання в лізі, до якої увійшли бейсбольні команди від шести токійських університетів. У 1931 році до Японії прибули найвідоміші гравці Вищої бейсбольної ліги, що сприяло росту популярності цього виду спорту. У 1934 році завдяки інвестиціям газетного видавництва «Йоміурі» з найсильніших гравців, що висту-

пали проти представників Вищої ліги, було сформовано професійну бейсбольну команду Токійський бейсбольний клуб Великої Японії. Згодом команда змінила свою назву на «Токійські гіганти» та, об'єднавшись із іншими шістьма новими командами, у 1936 році створила першу професійну лігу – Федерацію професійних бейсболістів Японії.

На протипагу бейсболу, що активізувався в довоєнний період, футбол розвивався більше як аматорський вид спорту. Щоб змінити цю ситуацію, по-перше, здійснювалися спроби активізувати міжнародне спортивне співробітництво. Японська футбольна команда вперше з'явилася на міжнародній арені в 1917 році під час Третього Далекосхідного чемпіонату, а в 1929 році приєдналася до Міжнародної футбольної федерації (FIFA). По-друге, футбол почали розвивати і в самій країні. У 1921 році була утворена Асоціація футболістів Японії, водночас почалися змагання серед найсильніших команд по всій країні (тепер змагання за Кубок імператора). У 1927 році було створено команду від фармакологічної компанії Танабе Міцубісі, що започаткувало утворення клубів на комерційній основі. Остаточну позиції японського футболу закріпилися в 1936 році на Олімпійських іграх у Берліні. Команда, що представляла Японію, перемогла команду Швеції, яка була основним претендентом на здобуття першості, та увійшла до вісімки найкращих команд. Це досягнення отримало назву «берлінське диво».

Внаслідок Першої світової війни та Великого землетрусу Канто сумо знову втрачає популярність. Щоб якось протидіяти цьому, насамперед 1925 року було започатковано єдину Асоціацію сумо Великої Японії. По-друге, з 1926 року було введено систему індивідуальної перемоги, щоб додати азарту змаганням з цього виду спорту. Також у рамках системи індивідуальної перемоги 1932 року було введено правило, за яким заборонялася боротьба між *рикісі*, що належать до одного *ітімону* (родового об'єднання). По-третє, в 1928 році розпочалися радіотрансляції, що зробили сумо доступнішим, а обмеженість часу трансляції надавала змаганням динаміки і напруги. Все це сприяло відновленню популярності сумо. По-четверте, для збільшення тривалості боїв у 1931 році діаметр арени *дохьо* було збільшено до 4,55 м.

У 1937 році з початком широкомасштабних дій Японсько-Китайської війни футбол та бейсбол зазнали великих обмежень. Після 1941 року, коли розпочалася Тихоокеанська війна, багато гравців було мобілізовано на війну, більшість матчів відмінено, а в 1944 році професійний бейсбол зовсім припинив своє існування. Було обмежено участь Японії і в міжнародних футбольних змаганнях.

З другого боку, в цей час активно розвивається сумо, чому сприяло отримання борцем Футабаяма в результаті здобуття 69 перемог поспіль титулу *йоккодзун* (найпочесніший титул у сумо). Так національний спорт сумо став засобом об'єднання нації. У повоєнній збідній Японії наголошувалося на духовній складовій людського життя, і в цьому сенсі борці сумо стали зразком для нації. Сумо почали пропагувати не тільки як спорт, а й як військове мистецтво, що виховує дух ³.

Окупація. Професійний бейсбол та футбол в умовах поширення телебачення (1945–1964 рр.)

У серпні 1945 року Японія після поразки в Другій світовій війні була окупована військами союзницьких держав на чолі зі США. За таких умов надію народові подарував професійний бейсбол. Після проведення в листопаді 1945 року змагань між командами Західної та Східної Японії в 1946 році з восьми команд знову було створено лігу. В умовах окупації збільшенню популярності бейсболу сприяла, по-перше, активна діяльність гравця Кавакамі Тецудзі з «Токійських гігантів йоміюрі» (до 1946 року «Токійські гіганти»). По-друге, в 1946 році було сформовано Організацію бейсболістів Японії, та разом зі зникненням матчів за попередньою домовленістю, змовою, було введено систему, за якою гравці, що грали упродовж десяти років, могли переходити до інших команд, – все це дозволяло їм зосередитися на спорті ⁴. По-третє, той факт, що Японія перебувала під окупацією країни – батьківщини бейсболу, – також сприяв розвитку цього виду спорту. До того ж, окупаційні війська надали кошти для зведення Осацького бейсбольного стадіону, а в 1949 році підтримали введення системи комісіонерства ⁵. Нарешті, в 1950 році у професійному бейсболі з'явилося дві ліги: Центральна ліга (вісім команд) та Пасифік ліга (сім команд). Чемпіона визначали за результатами японських серій ігор серед найкращих команд обох ліг.

У порівнянні з процвітанням бейсболу, сумо та футбол за часів окупації переживали часи застою. Завдяки тому, що в світі сумо наполягали, що сумо – це спорт, а не військове мистецтво, вдалося уникнути деяких заборон та обмежень, проте ситуація ускладнювалася відносинами з окупаційними військами. Щоб відповідати їхнім вимогам до спорту, були спроби збільшити рухливість сумо, а діаметр *дохьо* розширено до 4,84 м. Також через реквізування палацу сумо Кокугікан, до 1950 року, коли палац переїхав у тимчасовий Кокугікан, змагання доводилося проводити в різних місцях. Причина, з якої для футболу настав період застою, полягала в міжнародній ізоляції Японії після Тихоокеанської війни. Незважаючи на те, що в 1946 році були спроби відродити футбол через відновлення різноманітних змагань, внаслідок того, що Японія не змогла повернутися на міжнародну арену до Першого Азіатського турніру, футбол не користувався популярністю, а його рівень був доволі низьким.

Після здобуття Японією в 1952 році незалежності змінилося становище навколо професійного бейсболу та сумо. У 1953 році розпочалися телевізійні трансляції цих видів спорту. 1955 рік був періодом економічного злету, коли телевізори почали з'являтися у всіх родинах, а разом із ними – і спортивні трансляції.

Результатом телевізійних трансляцій для професійного бейсболу стало завершення створення структури «Гіганти». Її формування почалося зі збільшенням популярності та здобуттям фінансової могутності. Коштами, що отримували команди від продажу прав на трансляції, розпоряджалася команда – організатор змагань, тому «Гіганти» отримували

ли величезні кошти від Японського телебачення, що підпорядковувалося газетному видавництву «Йоміурі». До того ж, із поширенням телебачення в регіонах відкривалися місцеві телевізійні канали, які також займалися трансляціями, завдяки чому вдалося збільшити популярність команди в межах країни. Серед гравців, силами яких «Гіганти» здобули популярність та фінансову могутність, слід особливо відзначити Нагасіма Сірео та Садахара О. Після свого дебюту в 1958 році Нагасіма, відомий своїми подачами та лагідним характером, здобув всенародну любов. Садахара дебютував у 1959 році та став популярним як король хоум-ранів. Окрім таких здобутків як Нагасіма та О, «Гіганти» раніше, ніж усі інші бейсбольні команди, почали вводити американський організований бейсбол, ще більше посиливши свої позиції.

Окрім того, інші бейсбольні команди Центральної ліги були певною мірою зобов'язані популярності «Гігантів». Хоча до 1958 року і в Центральній, і в Пасифік лігах кількість команд зменшилася до шести, й інші команди Центральної ліги також могли отримувати кошти від трансляцій ігор із «Гігантами», якщо виступали їх організаторами. Тому їхнє фінансове становище було кращим за Пасифік, а ігри з «Гігантами», що завжди транслювалися, також сприяли їх популярності⁶. Отже, Центральна ліга мала вигідніші умови, ніж Пасифік, командам якої ставало все важче змагатися з «Гігантами».

На противагу тому, що в світі професійного бейсболу не можна було спільно володіти доходами від телетрансляцій, світу сумо вдалося не тільки це зробити, а й відродити завдяки цьому свою популярність. Передумову для відродження сумо створили два борці, які своєю невеликою вагою та спритністю якнайкраще відповідали вимогам епохи телебачення. Це були Тотінісікі та Ваканохана, які відповідно в 1954 та 1958 роках здобули титул *йоккодзуна*. З відновленням популярності сумо збільшилася кількість турнірів до шести на рік, а в 1958 році була встановлена система проведення турнірів шість разів на рік. Після цього популярність сумо, яку відновили Тотінісікі та Ваканохана, наслідував Тайхо Кокі, який здобув ранг *йоккодзуна* в 1961 році. Тайхо мав величезний успіх, а його ім'я навіть з'явилося в слогані, що відображав улюблені речі дітей того періоду: «Гіганти! Тайхо. Яечня».

Передумовою відродження футболу в цей час стало не телебачення, а Олімпійські ігри 1964 року в Токіо. Коли в 1959 році було визначено місце проведення Олімпіади замість Японської федерації футболу, яка не мала фінансової сили, кошти у футбол почала вкладати Японська федерація фізичного виховання⁷. Найбільшим результатом такого посиленого фінансування була зустріч із німецьким тренером Детмаром Крамером. Під керівництвом Крамера, якого називали «батьком японського футболу», японська команда, що виступала на Олімпійських іграх, завдяки грі Сугіяма Рюїті одержала перемогу над командою Аргентини й увійшла до вісімки найкращих команд світу.

Професійний бейсбол. Зростання популярності одразу та шлях до професійного футболу (1965–1993 рр.)

У 1973 році Японія пережила нафтову кризу, за якою настав період стабільного економічного зростання, що привело до матеріального збагачення населення, а одже, – і до збільшення в будинках японців побутової техніки. Також було введено систему з двома вихідними днями на тиждень, що збільшило кількість вільного часу в населення. Завдяки телетрансляціям професійному бейсболу та сумо вдалося підтримати рівень своєї популярності. Найпопулярнішими завдяки трансляціям стали «Гіганти».

Проте й ця команда переживала часи кризи. З 1965 року впродовж дев'яти років «Гіганти» були найсильнішою бейсбольною командою, в якій на той період Нагасіма та О вже в повній мірі розкрили свій талант. Проте завелика популярність команди не раз піддавалася критиці, знизився також рейтинг популярності матчів за участю «Гігантів» до 10 % (табл. 2). Тому бейсбольний світ зіткнувся з проблемою трансляцій матчів та отримання коштів від них. Однак кризи вдалось уникнути завдяки зусиллям для відносного зрівняння бейсбольних гравців усіх команд та контролювання виплати бонусів при укладанні договорів з новими гравцями. У 1965 році було впроваджено систему драфта, за якою кожна бейсбольна команда мала рівні права на отримання нового гравця, а 1975 року було покінчено із системою обов'язкової десятирічної гри за одну команду. У 1975 році Нагасіма став тренером «Гігантів», а О встановив світовий рекорд по кількості хоум-ранів, що надало «Гігантам» нової сили. Проте це означало й зниження інтересу до Пасифік ліги.

Сумо вдалося утримувати свої позиції, які трохи похитнулися в 1965 році, завдяки введенню системи, що забороняла бої між сумоїстами з одного ітімону, родового клану. До того ж, Тайхо Кокі встановив рекорд, здобувши 32 перемоги на імператорських турнірах, після чого залишив світ сумо. Однак популярність цього виду спорту тепер підтримували такі *рікісі*, як Кітано Фудзі, Вадзіяма та Кітано Умі. Останній став наймолодшим борцем в історії сумо, отримавши титул *йоккодзуна* у віці двадцяти одного року.

У той час як професійний бейсбол та сумо мали відносно стабільну популярність завдяки телетрансляціям, з 1965 року впродовж п'ятнадцяти років світ футболу переживав часи і злетів, і падіння. Після Олімпіади в Токіо футбол повернувся до неприємної ситуації очікування фінансування з боку Японської футбольної федерації. Однак найкращі гравці після успіху на Олімпіаді не покинули команду, а на вимогу Крамера в 1965 році була утворена перша футбольна ліга, що укріпило позиції японського футболу. На Олімпіаді в Мексиці в 1968 році завдяки грі Сугіяма, Токутена О та Камамото Токусіге японська команда здобула бронзову медаль. Після перемоги приходить справжній футбольний бум: на матчі ліги за участі Сугіяма та Камамото збирається близько 40 тис. уболівальників. Однак цей бум став і початком кризи. Камамото, якого й раніше запрошували іноземні клуби, захворів

на гепатит, що спричинило спад популярності команди. У 1977 році єдиний талант японського футболу, Окудера Ясухіко, перейшов до німецької професійної ліги як найкращий японський гравець і більше не повернувся до японської команди.

Японська економіка, темпи якої в 1980-х роках продовжували зростати, наприкінці 1986 року увійшла в період свого безпрецедентного злету, що отримав назву «економіка мильної бульбашки». У цей час у професійному бейсболі розпочинається «золота доба» команди «Сейбу Лайнз» із Пасифік ліги, яка протизаконним шляхом отримала талановитих гравців, увела структурний бейсбол та зробила своїм тренером гравця «Гігантів». З 1982 по 1992 рік ця команда вісім разів ставала чемпіоном Японії. «Золота доба» «Сейбу» збіглася з економічним злетом, що також допомогло їй повернути собі славу. Але першість Центральної ліги стосовно Пасифік ліги була незмінною: адже «Гіганти» продовжували отримувати кошти від трансляцій своїх матчів, їхня популярність у 1980-х роках була стабільною, а рейтинг популярності матчів за участю команди досяг 20 % (табл. 2).

У 1980-х роках зросла популярність сумо. 1981 року Тійоно Фудзі здобув титул *йокодзуна*, а економічний злет та зведення нової будівлі Кокугикана сприяли утриманню його позицій. Естафету цього борця наслідували брати Масару та Кодзі Ханана (Ваканохана й Таканохана). У 1991 році Таканохана одержав перемогу над Тійоно Фудзі, який після цього покинув світ сумо, встановивши рекорд у 1045 перемог за свою професійну кар'єру. З 1990-х років починається бум братів Ханана. Тут слід окремо згадати і гавайських сумоїстів Конісікі та Акебоно, що змагалися як з Тійоно Фудзі, так і з братами Ваканохана та Таканохана. Зброєю Конісікі була його вага – 284 кг., – найбільша в історії сумо. У цей же період уперше тутул *йокодзуна* здобув іноземець Акебоно, вага якого становила більше 200 кг.

На противагу сумо та бейсболу, що в 1980-х роках перебували на вершині своєї популярності, футбольний світ докладав усіх зусиль, щоб змінити своє становище. Цьому сприяла світова тенденція до «професіоналізму». У 1983 році японська команда відчула різницю в рівнях підготовки у порівнянні з корейською футбольною командою, яка зробила футбольну лігу в своїй країні професійною. Навіть Олімпіада, участь в якій раніше була найвищою метою для аматорського футболу, після змагань 1984 року в Лос-Анджелесі зробила необхідною появу професійних гравців⁸. Футбольна федерація Японії після повернення до Японії Окудери ввела 1986 року систему ліцензійних гравців, за якою стала необхідною реєстрація всіх професійних гравців Японської футбольної ліги. А в 1993 році, зважаючи на сприятливу економічну ситуацію, було започатковано професійну футбольну лігу Японії – Джей-лігу, – до складу якої увійшли десять команд із Японської ліги.

Слід зазначити, що Японська футбольна федерація пильно стежила за тим, щоб футбол не досяг того рівня популярності та фінансової могутності, що мали «Гіганти» у бейсбольному світі. Щоб популярність футболу не концентрувалася в одному регіоні, федерація

розмістила команди по всіх куточках країни, а також взяла курс на рівноправний розподіл коштів від трансляцій серед усіх команд. Окрім того, від команд у регіонах вимагали встановлення товариських стосунків із місцевим населенням. Команди також мусили у своїй назві використовувати назву не підприємств, що їх фінансували, а регіону, де вони перебували. Водночас футбольні команди були зобов'язані звести футбольні майданчики, обладнані для проведення нічних ігор та здатні вмістити до 5 тис. глядачів⁹.

Бум Джей-ліги розпочався в 1993 році, коли відкриття футбольних ігор відвідало близько 60 тис. людей. У Джей-лізі цього періоду активно виступали Міура Кадзуйосі та бразилець Зіко (справжнє ім'я Артур Коїмбра). Японська команда, що тепер ставила найвищою метою не Олімпіаду, а Чемпіонат світу, брала участь у відбіркових змаганнях у столиці Катару Досі. Проте під час додаткових хвилин гри збірна Іраку зрівняла рахунок, і шанс на участь у Світовому чемпіонаті було втрачено. Цей матч, на якому було зареєстровано рекордну кількість глядачів, отримав назву «дохська трагедія».

У цей час, щоб не поступитися в популярності Джей-лізі, з осені 1992 року «Гіганти» поновили Нагасіму Сігео, який корисувався величезною народною любов'ю, в якості тренера. Водночас вони продумали стратегію протистояння злету «Сейбу». Відчуваючи сильного суперника, вони запровадили систему «фрі ейджент» (FA), яка дозволяла професійним гравцям вільно переходити з однієї команди до іншої. Окрім того, система вступу до команди за власним бажанням дозволяла як звичайним працівникам, так і студентам, за певних умов вступати до обраної ними бейсбольної команди.

Професійний бейсбол, велике сумо та Джей-ліга після розвалу економіки «мильної бульбашки»

На початку 1994 року закінчився період економічного злету, який змінила економічна стагнація. Проте це не вплинуло на популярність бейсболу в період із 1994 по 2000 рік, яка залишалася стабільною. Причинами цього були, по-перше, зусилля тренера «Гігантів», народного улюбленця Нагасіями Сігео. У цей час рівень популярності бейсболу залишається стабільним у межах 20 % (табл. 3). По-друге, з'явилися зірки нового покоління. 1994 року Утіро, що злетів у бейсбольному світі стрімко, наче ракета, встановив рекорд у 210 ударів під час сезону ігор. 1993 року в «Гігантах» з'явився Мацуї Хідекі, який швидко розвивав свою техніку гри.

І хоча зовні все було спокійно, професійний футбол зіткнувся з двома серйозними проблемами. По-перше, введення системи FA та системи вільного вступу до команд поклато початок доби вільної конкуренції, яка привела до зростання річних доходів гравців, що ускладнило управління командами. Ця проблема не торкнулася лише «Гігантів», що мали стабільну фінансову могутність. Завдяки системі FA до «Гігантів» перейшли талановиті гравці з інших команд, що спричинило розрив професійного рівня в командах. По-друге, свої позиції посилювали гравці з Вищої ліги. Серед японців цю тен-

денцію започаткував Номо Хідео, який 1995 року перейшов до Вищої ліги. Своім прикладом Номо показав, як слід залучати молоді таланти, і довів, що японські гравці мають рівень, достойний Вищої ліги.

Важкі часи настали для японського футболу, який мав би купатися у славі. Підприємства, що фінансували футбольні клуби, пережили спад виробництва, а в 1997 році відвідуваність матчів зменшилася майже наполовину (табл. 4). Стагнація на цих підприємствах і стала причиною кризи у світі футболу.

У період кризи керівники Джей-ліги вимагали від кожної команди обмеження виплат гравцям та активнішого зближення команд з населенням в регіонах ¹⁰. Через обмеження виплат велика кількість гравців, починаючи з Міура, змушена була покинути футбол або зазнала урізання своїх доходів, а для встановлення другої вимоги необхідно було багато часу. У такій ситуації два фактори підтримували інтерес людей до футболу. По-перше, – діяльність команди. У 1998 році вперше за останні 28 років японська збірна, що стала сильнішою після утворення в 1993 році Джей-ліги, мала брати участь в Олімпіаді в Атланті. У 1998 році після змагань у Франції вперше японська команда отримала право взяти участь у Чемпіонаті світу, хоча й прогала у відбірковому матчі. У 2002 році Японія разом із Кореєю приймала Чемпіонат світу з футболу, і, якщо пригадати ситуацію 1996 року, можна зрозуміти, яка це була честь для країни – стати однією зі сторін, що приймали Чемпіонат. По-друге, перехід Накати Хідетосі до італійської професійної ліги в 1998 році став справжньою проблемою, адже його гра та діяльність привертала увагу багатьох людей.

Разом із футболом кризи в другій половині 1990-х років пережило і велике сумо (*одзумо*). У цей період воно почало втрачати свою популярність, причиною чого було поступове послаблення позицій сумоїста Таканохана, який став *йоккодзуна* у 1994 році. Щоб протистояти гавайським борцям Акебоно та Мусасімару (у 1996 році здобув титул *йоккодзуна*), Таканохана був змушений збільшити вагу, що призвело до погіршення фізичного стану та збільшення випадків травмування. Загалом у цей час поява «гавайської сили» викликала збільшення середньої ваги сумоїстів (табл. 5), що призводило до пропуску турнірів через травмування та до спрощення прийомів ¹¹. Все це спричинило зниження популярності сумо. У 1998 році титул *йоккодзуна* здобув Ваканохана, і вперше в історії сумо з'явилися брати-*йоккодзуна*. Проте через суперечки вони не могли дійти згоди та завадити спаду популярності сумо ¹².

У цьому невеликому дослідженні ми розглянули історію розвитку професійного бейсболу, сумо та Джей-ліги. Наприкінці варто висвітлити й сучасну ситуацію у цих видах спорту. Серед них свої позиції в XXI ст. почав втрачати бейсбол. Це спричинив, по-перше, перехід Ітіро до Вищої ліги, за яким туди перейшла велика кількість гравців. Ітіро проводив активну діяльність у здобутті MVP та першокласних гравців, що привернуло увагу до Вищої ліги. По-друге, різко впала популярність

«Гігантів», що завжди були в центрі бейсбольного світу. У 2006 році рейтинг популярності команди продовжував знижуватися до рекордно низького рівня 9,6 % (табл. 6), через що телебачення почало зменшувати кількість трансляцій матчів за їх участю. Причина зниження популярності «Гігантів» полягала в тому, що Нагасіма Хідео та Мацуї Хідео залишили бейсбол. 2001 року Нагасіма залишив посаду тренера «Гігантів», а Мацуї завдяки системі FA 2003 року перейшов до Вищої ліги. Щоби знайти Мацуї заміну, командне керівництво через систему FA, незважаючи на критику, почало запрошувати нових зірок бейсболу, що спричинило великий розрив у професійному рівні гравців. Це призвело до ще більшого спаду популярності команди.

«Гіганти» зіткнулися з такою кризою, за якої система їх правління у світі бейсболу могла зазнати краху. Щоб уникнути цього, було вирішено перейти до системи десять команд – одна ліга. Але через те, що страйк, улаштований Асоціацією професійних бейсболістів Японії, отримав підтримку громадськості, було підтримано систему: дванадцять команд – дві ліги. Слід зазначити, що в цей період Пасифік ліга, що дискредитувала себе сумнівною репутацією в попередні роки, спланувала ряд дій, щоб повернути собі славу. У відповідь на прохання Пасифік ліги, яка мала проводити матч проти «Гігантів», що отримали право на трансляцію, 2005 року в бейсбольному світі було введено систему, за якою могли проводитися матчі між командами обох ліг. У 2005 році Пасифік ліга ввела т. зв. «пікові серії», які дозволяли командам, що дійшли до третього місця, змагатися за право брати участь в японських серіях бейсбольних ігор. Це рішення отримало позитивні відгуки, а 2007 року воно було впроваджено і в Центральній лізі. Крім того, Пасифік ліга почала активну пропаганду бейсболу в регіонах, чим підвищила свою популярність.

На протигагу професійному бейсболу, в XXI ст. високого рівня популярності здобув футбол. По-перше, цьому сприяла популярність Джей-ліги в регіонах. Відвідуваність матчів, поступово зростаючи після 2004 року, досягла 19 тис. глядачів за рік (табл. 7). По-друге, після успіху на Чемпіонаті світу 2002 року, проведеного разом із Кореєю, важливим було й те, що Японія увійшла до шістнадцяти найкращих команд. Відбірковий матч із Росією встановив рекордний рейтинг популярності 66,1 %. Також у 2006 році японська футбольна команда грала з командою Німеччини під час Чемпіонату світу 2006 року.

У XXI ст. сумо опинилося ще в скрутнішому становищі, ніж бейсбол. Як було зазначено раніше, у 2003 році сумо поступилося футболу за популярністю, причиною чого стала неспроможність світу сумо протидіяти тенденціям до збільшення ваги борців. Після того, як у 2003 році сумо залишив Таканохана, пропустивши серію змагань, титул *йоккодзуна* здобували лише монгольські *pikici* – Асасорю та Хакухо, – а жодного японського не з'явилося. До того ж, Асоціація Сумо, на відміну від попередніх часів, тепер не робить ніяких кроків на шляху до подолання кризи, що продовжується й сьогодні. Зважаючи на ситуацію, мабуть, не тільки автору стає зрозумілим, що для виправлення такого становища потрібно буде багато часу.

Таблиця. 1

	Проф.бейсбол	Проф.футбол	Велике сумо
		Джей-ліга	
1993	60.5.	20.3.	66.8.
1994	45.5.	26.3.	49.1.
1995	51.6.	30.3.	54.9.
1996	56.3.	18.1.	47.5.
1997	57.2.	14.5.	44.6.
1998	56.3.	21.7.	39.0.
1999	57.8	18.9.	32.8.
2000	58.1.	17.4.	33.8.
2001	57.0.	19.4.	30.3.
2002	60.0.	22.5.	24.2.
2003	60.0.	28.6.	22.9.
2004	54.4.	24.3.	21.5.
2005	51.7.	22.8.	22.8.
2006	53.7.	23.6.	21.2.
2007	51.1.	22.8.	18.3.

Джерела: Центральні дані № 452, 1995 р.; № 488, 1998 р.;
№ 524, 2001 р.; № 549, 2003 р.; № 584, 2006 р.; № 597, 2007 р.

Таблиця 2. Матчі "Гігантів"

1965	21.8.
1966	23.3.
1967	17.7.
1968	20.7.
1969	18.6.
1970	16.6.
1971	17.9.
1972	17.8.
1973	16.6.
1974	17.6.
1975	21.5.
1976	23.4.
1977	24.5.
1978	24.9.

1979	24.6.
1980	20.7.
1981	23.8.
1982	25.6.
1983	27.1.
1984	25.6.
1985	22.5.
1986	24.2.
1987	25.3.
1988	22.0.
1989	22.7.
1990	20.6.
1991	17.2.
1992	19.3.

Таблиця 3. Матчі "Гігантів"

1993	21.5.
1994	23.1.
1995	19.8.
1996	21.4.
1997	20.8.
1998	19.7.
1999	20.3.
2000	18.5.

Таблиця 4

Середня кількість відвідувачів матчів Джей-ліги

1993	17976
1994	19598
1995	16922
1996	13353
1997	10131
1998	11982
1999	11658
2000	11065

Джерела: Щорічні дані Асахі. Японський альманах
2006, Видавництво Асахі-сінбунся, 2005 р.

Джерела: офіц. сайт Джей-ліги (<http://www.j-league.or.jp>)

Таблиця 5
Середня вага борців риксі рангу макууті

Дата	Середня вага (кг)
Січень 1958 р.	
Ваканохана на час здобуття йокодзюна	114.85
Липень 1961 р.	
Тайхо на час здобуття йокодзюна	112.17
Липень 1974 р.	
Кігано Умі на час здобуття йокодзюна	126.25
Липень 1981 р.	
Кігано Фудзі на час здобуття йокодзюна	140.83
Листопад 1994 р.	
Таканохана на час здобуття йокодзюна	152.53
Вересень 2007 р.	149.98

Джерела: "Журнал про Велике сумо": березень 1958 р., вересень 1961 р., вересень 1974 р., вересень 1981 р., грудень 1994 р., жовтень 2007 р.

Таблиця 6. Матчі "Гігантів"

2001	15.1.
2002	16.2.
2003	14.3.
2004	12.2.
2005	10.2.
2006	9.6.
2007	9.8.

Джерела: Щорічні дані Асахі. Японський альманах 2006, Видавництво Асахі-сінбунся, 2005 р., (<http://www.videor.co.jp/index.htm>)

Таблиця 7
Середня кількість відвідувачів матчів Джей-ліги

2001	16548
2002	16368
2003	17351
2004	18965
2005	18765
2006	18292
2007	19081

Джерела: офіс, сайт Джей-ліги (<http://www.j-league.or.jp>)

¹ *Nitma Itiro*. Історія сумо. – Ямакава, 1993. – С. 186–189, 195–198, 200–203, 218–223.

² Там само. – С. 279, 280.

³ Там само. – С. 223–225, 283–289.

⁴ Нові розкопки історії професійного бейсболу. – Бейсбольний журнал, 1987. – С. 22–27, 76–80.

⁵ *Хатано Масару*. Історія японського та американського бейсболу. – РНР Сінсьо, 2001.

⁶ Наприклад, хоча спочатку найпопулярнішою осацькою командою була команда Пасифік ліги «Нанкай Хокс», після початку телетрансляцій перевага опинилася на боці команди Центральної ліги «Хансін Тайгерс».

Мінагава Такесі. Невже тій Осаці прийшов кінець? – Санкей-сінбунся, 2005. – С. 215–219.

⁷ *Гото Такео*. Історія японського футболу. Японська збірна в 90 р. – Футабаса, 2007. – С. 118, 119.

⁸ Там само. – С. 246, 247, 257, 258.

⁹ *Кавабуті Сабуро*. Спіймати райдугу. – Коданся, 2006. – С. 97, 98, 101–111, 139–147, 165–167.

¹⁰ Там само. Частина 6.

¹¹ *Маїсі Хіроюкі*. Чому зникло уттарі? – Ніхон кейдзай сінбунся, 2000. – С. 47–62.

¹² Існує також припущення, що сумо втрачає популярність через те, що турніри проводяться за попередньою

домовленістю, а змагання не мають напруги. Однак, якщо зважати на те, що всі турніри Тійоно Фудзі були проведені саме так, доводиться визнати вплив подібних домовленостей на популярність сумо. До речі, Асоціація сумо Японії продовжує заперечувати факт проведення турнірів за домовленостями, наполягаючи на тому, що сумо є не лише національним спортом для влаштування шоу, а військовим мистецтвом та спортом, в якому має значення перемога й поразка. Серед книг, що описують факти змови в сумо: *Отонаруто Ояката*. Змова. – Рокусайся, 1996; *Імаї Кейсуке*. У розпалі боротьби. – Сьогаккан, 2000.

Переклад з японської Ольги Бутакової